

բնին բնութեան մը մէջ, որուն տեսարանն երբը յար կը փոփոխուին: Երբեմն կը մագլցէ անտառներով հովանաւորուած գառնիկներէ, երբեմն կը սահի մերկ ժայռերու մէջ, կը պատատուի երկաթաքարեայ խարակներու ոտքերուն շուրջ, երբեմն բնութեան լավաներու ձայներուն, ուռուցիկ հալած մետաղներու կամ սև քայց կարմրեալ որսիգաքարերու կոյտերու վրայ, և հրաբուխի ապակին կը շողշողայ արևուն ճառագայթներուն տակ: Ուրիշ տեղեր ան կը խորատուգուի խորին լըջադէմ, կիրճերու մէջ, զուարթացած միայն անհամար ջրվէժներու հոսքող ջուրերէն,

և հոս ու հոն, լեռան կողին կպցուած արծիւի բոյնի մը պէս՝ կ'երևի գիւղակ մը կռե տուներով, ծեծուած հողէ հարթ տանիքներով, ուր հիւրասէր մշակներ կը բնակին, մեծ մասամբ Հայեր: Այս ճամբայէն, կամ, այս «խճուղի»-էն զատ՝ ինչպէս որ կը կոչեն զայն Ռուսիոյ մէջ, գիւղերու մէջ եղած հաղորդակցութիւնները միայն ջորիներու նեղ արահետներէն կ'ըլլան, ինչպէս որ Միլին Դարու և ամենաինքն ժամանակի ջրջաններուն:

Ժ. ՏԷ ՄՈՌԱՆ

Թրգմ. Միհրան Շէխիկեան

== Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն ==

ՀԱՅՏԵՐԷՆ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ

ՄԱՏԹԵՈՍ ՈՒՌՀԱՅՏԵՑԻՈՅՆ ՄԷՋ

(Տգ. Վաղարշապատ, 1898)

(Շար. տիս 1919 թգմ. էջ 45)

Արախոսիկ «գեղեցկաձայն»։ Զմեծ երաժիշտն ձայնաւորաց՝ որ մականունն ասի արախոսիկ (էջ 216)։

Ակողոս «ուղեկից, հետևորդ, ծառայ»։ Եւ լուեալ զայս թագաւորն Միխայլ... առաքեաց ի Սերաստիա զակողութիւն իւր հնգետասան հազարօք՝ բերեալ զնոսա առ իւր, զի մի՛ փախիցեն. և հասանէր ակողութիւն զօրօքն ի Սերաստիա... և տեսեալ ակողութիւն զմաստութիւնն, (էջ 83), = յն. ἀκόλουθοις նոյն նշ։

Անափոստ «բիւզանդական պաշտօնեայ մի՛է»։ Եւ յանափոստն պոստոսպիւրին Դերմնայ, Լեւոնի և Տարօնոյ. զօրավարին ողջոյն և ի տէր խնդալ (էջ 27), = Անշուշտ յունարէն է, քայց չկայ Bailly-ի մեծ բառարանին մէջ։

Աբրահ «անգործ»։ Ի հովանի ծառոց և ի պատից նստեալ զգեղեթին անբան և անգործ (էջ 413)։

Անհատակոտոր «որ կցկոտուր չէ»։ Անհատակոտոր, անսպթաքելի և յարմարական միշտ բարբառ է (էջ 382)։

Ատիլ «ձանրութեան չափ մի՛է»։ Առաքեաց ի Բաղէշ և ետ բերել զբարանն, զոր վասիլ թագաւորն արարեալ էր յաղագս Հերայ, հնգետասան ասիլի (տպ. երուսաղէմի՝ օդի), անաւոր և զարմանալի (էջ 120), = Արար. Jāc 'adil բառն է, որ թէ և սովորաբար կը նշանակէ «արդար», քայց փոխաբերաբար ստացած էր «կշիռ» նշանակութիւնը, մանաւանդ Պարսից մէջ. հմմտ. Գէորգ Դպրի պարսկերէն բառարանը (էջ 31 թ)։

Աւարաւեք «աւարել՝ կողոպտել սիրող»։ Մի ոք ի պարսաւաղէտ ատուղաց նորա և յաւարասէր մախողացն սողտանիցէ զմեզ բամբասելով (էջ 392), — Ածակաւ նը տեղին քիչ մը անյարմար է։

Բիթ «մեղեխ, կռանի հաստ կոթ»։ Առեալ ի ձեռին իւրում բիր մի կռանի, և

զազանարար յարձակեցաւ ի վերայ նորա (էջ 320):

Գոսմարի «չիոթիլ, ահաբեկ ըլլալ» . ի փայլատակմանէ սաղաւարտացն և ի շաշել զրեհացն և ի ճալթմանէ աղեղանցն եղեն զումարեալք ամենայն բազմութիւնք զօրացն այլազգեացն (էջ 256): — Նոր-Նախիջկանի բարբառով ունինք կոմարի «հաւին ամփոփուիլ» կուզ գալը. 2. վհա-տիլ, անճրկիլ»:

Երկրապատմութիւն «ազգերու պատմու-թիւն». Եղև սկիզբն առաջին երկրապատ-մութեանս (էջ 277). Դարձեալ սկսաց ի գործ երկրապատմութեանս (էջ 282):

Զուգի «չինեիլ, պատրաստել». Թուրքն անհոգացեալ և առհասարակ կրակ էին վառեալ, սկսան ապուր զուգել (էջ 157). — Կենդանի է արդի բարբառներուն մէջ զուրի սուրբ ձեռով:

Թաւանջակոյ «Թառանչները կուլ տուող». Անցանէր ընդ Եփրատ գետն, և յընթացս լինէր իբրև զծի Թառանջակուլ (էջ 343): Մէկ ձեռ. և Երուսաղէմի տպագրին ու-նին հասանջակոյ. բայց որովհետև հասանել ձե մը չկայ, ուստի հասանջակոյ ձեն ալ սխալ է: ՆՂԲ և ԱԲ ունին հատաշակոյ՝ նոյն վկայութեամբ:

Թեմաբեդ «բերդաքաղաք». Եւ տայր Սենեքերիմ զաշխարհն Վասպուրականի, քեմաբեդդա հր և գեղս տն, և զվանո-րայսն ոչ ետ (էջ 49). Իսկ անօրէնն Ա-պուսուար ետ բազում զաւառս և քե-մաբեդդա (տպուած է քիմաբեդդա) չորս հարիւր (էջ 80):

Խոթինակ «ինձ նման, ինձ պէս». Հե-տեկելով իմօրինակ յընդարձակ անզգուշա-կան և սայթաքելի ճանապարհն (էջ 387):

Լեկոս «ամուր, սեղմ» (եթէ չկայ ձե-ռազրական սխալ մը). փոխանակ լեկուր զրեհացն, զոր քաջքն զգնուին, նորա զծոցն հանդերձիցն լայն և երկայն արա-րին (էջ 137):

Խառնաշաղխ «անկանոն զօրք». Կայր և հինգ հարիւր հայ ձիաւոր և չորս հա-րիւր հետեակ և իբրև զբիւր մի այլ խառ-նաշաղխ (էջ 344):

Խարոսեղայ «ջորեպան կամ իշաւար». Ունելով ընդ իւր մարդս հազար, ընդ ձիաւոր, ընդ ծլուկ, ընդ խարուանդայ, ընդ հետեակ (էջ 427): — պրս. خارباندا xarbanda «ջորեպան», բառացի կը նշա-նակէ «էշու ծառայ» (خار էշ և banda ծառայ բառերէն):

Խովկ «ժանտախտ». Զկնի այնր բար-կութեան՝ անկանէր ցաւ յերկիր, որ ա-նուանեալ կոչի խովիկ. և անցոյց զբա-զում զաւառս և երթեալ հասանէր մինչև ի Սեբաստիա. և ցաւն այն երեւէր յայտ-նապէս ի մարմինն և ի դառնութենէն ոչ ժամանէին խոստովանութեան և հաղոր-դութեան (էջ 46):

Մլուկ «հետեակ զօրք?» Ունելով ընդ իւր մարդս հազար, ընդ ձիաւոր, ընդ ծլուկ, ընդ խարուանդայ, ընդ հետեակ (էջ 427):

Կամում «ձիու տեսակ կամ անուն». Եւ տեսեալ զայն Դաւառանոսն, ձայն տուեալ ձիոյ և ասէր՝ Թէ «զկամամն մա-տուցէք ինձ» (էջ 143):

Կանդարայ «կամուրջ». Է՛ջ, քակեալ զկանդարայն՝ որ կայ ի վերայ Տգլաթ գետոյ (էջ 19). Եկեալ թագաւորն աա-կաւ զօրօքն ի Շնջէյ (ուղղէ՝ Շնջրոյ) կանդարան և անցեալ գետովն ի վեր, կամէր իջանել ի տեղին, որ ասի Շնջրիկ (էջ 353). — Արդի զաւառականներուն մէջ ունինք կենտրեկ «կամուրջ» (Չէյ-թուն):

Կլայեած «բերդ քաշած, բերդապատ». Բացեալ ի պարիսպն զկլայեած դուռն և ամենայն բանակն փոանգաց մտին ի քա-ղաքն (էջ 264):

Կոնդորատ. նշանակութիւնը անյայտ է. թագաւորն Ռոմանոս խորհեցաւ շալկով հաց արկանել ի քաղաքն, և գային ի գիշերի վաթսուս հազար հոռոմ կոնդո-րածք (այսպէս)... կոտորեաց զվաթսուս հազար կոնդորատսն (էջ 63—64). պա-շար բերող կամ նման նշանակութեամբ յունարէն բառ մը ըլլալու է. չունի Bailly:

Հատուտ «երկաթագործ». Յորժամ ան-ցանէր ընդ փողոցն, գային երկու հա-

տառք յերկրպագութիւն վասակայ... և ի նոյն ժամայն հարեալ զնա ուրազովն ի յաջամէջսն. ժողով արարեալ զամենայն ազգն Հոռոմոց զննեցաւորսն և զհատարքն (էջ 213). Կոտորեաց զամենայն հատարսն առհասարակ (էջ 214). = արաբ. *الحداد* haddād «երկաթագործ»:

Հարամի «աւազակ». Սմիւրայ ոմն ի յաշխարհէն Գանձակայ՝ Խազի անուն, այր արինահեղ, լիբբ և չար հարամի (էջ 348). Անկաւ գրեուկս ի ձեռն հարամեաց (Վրդ. պոմ. էջ 161). = արաբ. *أحرار* harāmī «աւազակ»: Ուղիղ մեկնեց նախ Ալիշան, հրտր. Վրդ. պոմ. անդ, ծան:

Հեծերաւագ «ձիաւոր» հեծեալ զօրքի զխաւորք». Իսկ նոցա հարին զհեծեկաւագն Վրաց նետիւ ի ձեռն (էջ 425). Բազում արս ցաջս և հեծելօքն զժօսնին կոտորեցին (էջ 357). (Երկու ձեռ. զնեծեկաւագն, որ աւելի յարմար է):

Հերձ ի հերձ «պատառ պատառ». Տեսանէին զցամաքային վայրքն, զի պատառեալ հերձ ի հերձ ի բազում տեղիս ահաւոր խորութեամբ (էջ 317):

Հիրս «նենգութիւն». Եւ այլ ոչինչ տանէին, բայց միայն նստեալ խորհէին զչարութիւն, զհիւսն և զամենայն ճանապարհս չարեաց սիրէին (էջ 239) = արաբ. *أحيلة* hila (աղաւ. հիլիէ) «նենգութիւն, խարդախութիւն»:

Զայնատր «երգեցող, տիրացու». Զմեծ երաժիշտն ձայնաւորաց՝ որ մականունն աւի Ալախօսիկ (էջ 216). = Պօլսոյ մէջ մինչև այսօր գործածական է այս իմաստով:

Զմերոց «ձմեռ». Յայսմ ամի եղև դառնաշունչ և զազան ձմերոց (էջ 309):

Ճիկան «զուտաբեր, զուժկան». Յայնժամ ամիրայն Տաճկաց Խուրէշն կապեաց սև նշանակ և մտաւ ճիկան յարապիկը և արար ժողով մեծ և զայր ի վերայ Թուրքին (էջ 99). Եւ յայնժամ գնացին ճիկան առ սուլտանն... և զայս ամենայն ազգ արարին նմա (էջ 256). Սկազգեստուք և բացաւ զխօք ճիկանս լինէին առ սուլտանն իւրեանց (էջ 348):

Շարահակեյի

Հ. ԱճԱՌԵԱՆ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆՔ

FR. MACLER. — La France et l'Arménie à travers l'Art et l'Histoire. Paris 1917.

Հայ ազգային գրականութեան և լեզուին վրայ անխնշ աշխատող Ֆրէտէրիք Մաքլէրի այս երկասիրութիւնը ամենայն զնահատանքի արժանի է: Գրքին առաջին մասին մէջ հեղինակը կը յիշէ այն բոլոր հայ նշանաւոր անձերը որոնք Փրանսայի հետ յարաբերութիւն ունեցեր են դարերու զանազան շրջաններու մէջ: Մեր հայ պատմութեան և գրականութեան համար այս նորագիտ ազգիւրները մեծ ծառայութիւն մը մատուցանելու օգտակարութիւնն ունին: Իսկ երկրորդ մասին մէջ կը խօսի Փրանսահայ յարաբերութիւններու վրայ՝ բայց արուեստի տեսակէտով. այսպէս կ'արտատպէ հայ ձեռագիրներու գեղեցիկ պատկերներն և զանոնք բաղդատութեան կը դնէ հայ ձեռագրաց թուականին ժամանակակից լատինականներու պատկերները, որ գրեթէ հայկականներուն ձեռն, ոճն և ճաշակն ունին. ասոր պատճառը կը գտնէ անոր մէջ թէ հայ և լատին մանրանկարիչները դիմած են մի և նոյն ազգիւրին, Բիւզանդական արուեստին: Սեղմ և իմաստալից տողերու մէջ՝ ցուցադրած է հայ արդի երաժիշտներու մեծահամբաւ դէմքերը, ինչպէս կոմիտաս Վարդ. Պապայեանը, Գալանօզը, Ալէքսանեան և ուրիշներ, որոնք ցոյց կու տան թէ հայը որքան առակ է գեղարուեստական այս զգայուն և փափուկ ճիւղին: Ի վերջոյ կ'անցնի յիշելու արդի հայկական նկարչութիւնը և արձանագործութիւնը, որոնց մասին բրած ուսումնասիրութիւնը և հրատարակած պատկերները մեծապէս զնահատելի կը դարձնեն այս հրատարակութիւնը: Մասնաւոր համառօտ կենսագրականներ նուիրած է հայ գանազան համբաւաւոր նկարիչներու և նկարչուհիներու, ինչպէս են Տիկ. Պապայեան, Զաքարիա Զաքարեան, Կարապետ Նշանեան, Արսէն Եւականեան, Խորոշո Մարտի, Տիգրան Բուլատ, Անդրէաս Տէր-Մարութեան, Յովհաննէս Ախագեան, Աբէլ Մինասեան, Հրանտ Աբանաթ, Տիգրան Կարապետեան, Ռափայէլ Երիմանեան, Յովհաննէս Երիցեան և Հրանտ Եսայանեան: Կը քննադատէ անոնց գեղարուեստական նուրբ ճաշակն և իւրաքանչիւր հեղինակի գործերէն մէկ քան ինքնին կ'արտատպէ յօդուածին մէջ: Տպագրութիւնը կատարուած է ընտիր և փայլուն թուղթի վրայ: